

Miquel Ruiz Carrillo

**ELS ANYS DIFÍCILS:
GUERRA I POSTGUERRA
A SANT JOAN DESPÍ
(1931-1959)**

Presentació d'Eduard Alonso

Pròleg de Carles Santacana

Ajuntament de Sant Joan Despí
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2002

ÍNDIX GENERAL

Presentació (Eduard Alonso Palacios, alcalde de Sant Joan Despí)	5
Pròleg (Carles Santacana, professor Universitat de Barcelona)	7
Introducció.....	11
I. Antecedents. La II República (14 d'abril de 1931 - 19 de juliol de 1936)	17
1. Sant Joan Despí els anys trenta	17
1.1. Població i morfologia urbana	17
2. Estructura econòmica	21
2.1. L'agricultura	21
2.2. La indústria	23
3. La proclamació de la II República	23
3.1. Les etapes de la II República	25
3.1.1. Del 14 d'abril de 1931 a l'octubre de 1934	25
3.1.2. De l'octubre de 1934 al febrer de 1936	41
3.1.3. Les eleccions del 16 de febrer i el període fins al juliol del 1936	48
4. Les relacions amb l'Església durant la II República .	54
5. Política urbanística de l'Ajuntament durant la II República. Etapes i realitzacions	58
6. L'escolarització a Sant Joan Despí	63
6.1. Les escoles nacionals	64

6.2. El col·legi de nenes La Immaculada	67
7. L'associacionisme durant la II República	67
7.1. El Sindicato Único de Trabajadores de Sant Joan Despí	67
7.2. El Grup Actiu Bon Viatge de la Federació de Joves Cristians de Catalunya	71
7.3. La Unió Republicana de Sant Joan Despí	73
II. La Guerra Civil (juliol de 1936 - gener de 1939)	77
1. La situació anterior al 19 de juliol de 1936	77
2. El desenvolupament inicial de la guerra a Sant Joan Despí	79
3. La repressió «republicana» a la rereguarda	83
3.1. La reacció contra l'Església	92
4. La primera onada revolucionària: confiscacions i col· lectivitzacions	94
5. Els proveïments	114
6. La formació de l'«Ajuntament Popular»	125
7. La justícia municipal	128
8. Mobilització i instrucció militar a Sant Joan Despí .	131
9. L'evolució de l'Ajuntament Popular: el Consell mu- nicipal	134
9.1. Els Fets de Maig de 1937	137
10. L'actuació municipal durant la Guerra Civil	146
10.1. La municipalització de l'habitatge	147
10.2. L'emissió de moneda local i segells commemora- tius	149
10.3. Modificacions territorials durant la guerra: agre- gacions i segregacions	152
11. La Junta Municipal Agrària	153
12. L'evolució del conflicte civil: el canvi de posicions .	156
13. La labor humanitària i els refugiats de guerra	158
14. El lleure durant la Guerra Civil: activitats i propa- ganda	170
15. El final de la guerra	172
16. El cost humà de la Guerra Civil	179

III. El Sant Joan Despí de la postguerra	183
1. L'ocupació franquista de Sant Joan Despí	183
2. L'organització política municipal immediata a l'ocupació: la Comissió Gestora	192
2.1. Objectius i actuacions de la Comissió Gestora els primers anys de la postguerra	193
2.2. La reorganització de la vida econòmica i productiva local	195
3. La repressió institucionalitzada	200
3.1. L'impacte directe: consells de guerra i execucions ..	203
3.2. Anàlisi de la repressió directa a Sant Joan Despí ..	204
3.3. Els grups represaliats: repressió directa i indirecta ..	210
4. La Causa General: Instrucció general	221
4.1. Sant Joan Despí dintre de la Causa General	223
5. Les depuracions: funcionariat, mestres i treballadors en general	225
6. L'actuació sobre la vida cultural i associativa i la llengua catalana	230
IV. Característiques generals del municipi en el període 1939-1959	235
1. Presentació general del municipi	235
2. Sant Joan Despí en les dècades dels quaranta i dels cinquanta	248
3. La política urbanística aplicada per l'Ajuntament en el període 1940-1960	251
3.1. La primera etapa: la dècada dels quaranta i l'immobilisme dels anys de la postguerra	251
3.2. La segona etapa: la segona meitat dels cinquanta i l'inici del desenvolupament urbanístic i industrial ...	258
3.3. Conclusions	272
4. L'evolució de la població i l'inici de la immigració	276

V. Els instruments de poder: l'articulació municipal .	281
1. Composició i evolució política dels equips municipals (1939-1960)	281
2. Les vinculacions econòmiques dels components de l'Ajuntament	287
3. Les limitacions de la gestió municipal durant el període	289
4. FET-JONS a Sant Joan Despí	291
4.1. La revista <i>Perfil</i> : l'òrgan d'expressió local	296
5. <i>L'Hermanidad Sindical de Labradores y Ganaderos</i>	301
VI. La vida social i cultural	305
1. L'Ateneu Instructiu	305
1.1. La fundació de l'Ateneu	305
1.2. L'Ateneu durant la Guerra Civil (1936-1939)	307
1.3. L'Ateneu en el període 1939-1960	311
2. El Foment Cultural i Artístic	317
2.1. Orígens del Foment	317
2.2. El Foment (1936-1960)	318
2.3. Conclusions	328
3. La societat coral Cor de la Flora	329
4. El teatre a Sant Joan Despí	333
Conclusions generals	337
1. Consideracions sobre la Guerra Civil	337
2. Gener de 1939: la victòria dels uns, la derrota dels altres	339
Annex	345
Fonts	357
Bibliografia	359

PRESENTACIÓ

Tinc la satisfacció, com a alcalde i com a ciutadà de Sant Joan Despí, de presentar aquest llibre —*Els anys difícils: guerra i postguerra a Sant Joan Despí (1931-1959)*—, que omple un buit en la història d'aquesta ciutat. I l'omple des de la dignitat que atorga una acurada formació acadèmica i des d'una visió objectiva d'uns fets i uns esdeveniments que s'han estudiat a partir de fonts personals i escrites. El rigor i el treball empíric d'aquestes pàgines que teniu al davant, sense cap mena de dubtes, contribuiran d'una manera profitosa com una lliçó d'història de Sant Joan Despí a fer que les generacions que han de venir no caiguin en les mateixes errades.

L'autor, Miquel Ruiz, ha hagut de lluitar contra l'absència de certs arxius importants, com els de la *Jefatura Local del Movimiento*, que van ser destruïts l'any 1979 pel foc intencionat de coneguts falangistes locals a la ribera del nostre riu Llobregat. Aquesta tònica de destrucció i ocultació de dades es va acabar amb la creació, per part dels Ajuntaments democràtics, de l'arxiu històric de la ciutat, que els darrers anys ha fet una gran tasca de recollida, recuperació i divulgació de documents, plànols i fotografies.

Aquest llibre marca una distància amb certes publicacions anteriors que destaquen per les seves inexactituds i tendències sectàries, com també per les ocultacions voluntàries que miren d'amagar el que no és agradable de recordar perquè no deixa de ser una ofensa a la consciència individual i col·lectiva.

Entre tots i totes hem d'aconseguir —tot i que hi ha algunes persones que no hi estan molt predisposades— que odis, rancúnies personals, familiars i polítiques siguin perdonats. Malgrat això, no s'han d'oblidar, per tal d'evitar qualsevol temptació de repetició d'una part de la història que no va ser exemplar.

Penso que ara deixarem als nostres descendents un Sant Joan Despí molt diferent d'aquest que descriu el llibre. Amb els dubtes que el progrés comporta, aquesta ciutat és molt millor que fa uns quants anys i està molt ben encaminada per tal d'aconseguir una societat amb més justícia i llibertat, dos valors positius que han d'anar sempre de la mà.

Aquesta obra es convertirà, ben segur, des del moment de la seva publicació, en part del nostre patrimoni cultural i històric. Un patrimoni que hem d'agrair gràcies, sobretot, a l'esforç de l'autor, però també gràcies a entitats i col·lectius, o a individus particulars que han aportat dades a través dels seus fons documentals aplegats al llarg dels anys.

M'agradaria deixar palès també l'impuls decidit de l'Ajuntament de Sant Joan Despí per difondre el coneixement de la realitat d'aquesta ciutat. És per això que al seu moment es van convocar les Beques per a la Recerca, que en aquest cas va guanyar merescudament en Miquel Ruiz, el treball del qual ara es publica com a testimoni de la crua realitat del Sant Joan Despí de la guerra i la postguerra.

Aquest treball d'aprofundiment històric ens ha d'obrir les portes a la reflexió. Perquè només amb l'estudi, el treball i la contribució de tothom podrem oferir a les generacions de joves que puguen amb força llibres d'aquesta categoria, destinats a preservar el nostre passat i a donar a conèixer els fets de la manera més fidedigna possible.

En definitiva, és aquest un llibre necessari i objectivament valuós per a la història en general i per a Sant Joan Despí en particular.

EDUARD ALONSO PALACIOS
Alcalde de Sant Joan Despí

PRÒLEG

Mentre escric aquestes ratlles, el ressò d'un documental sobre els nens de la guerra, emès per Televisió de Catalunya, ha tornat a posar sobre la taula l'impacte del passat immediat del nostre país en la vida cultural i política actual. I un cop més s'ha produït un ampli lament per l'amnèsia que de forma força generalitzada va teixir el país durant la transició respecte de tot el que havia esdevingut el cor dels conflictes del segle xx. Per por o per vergonya, el cert és que aquesta amnèsia, aquest oblit, eren una prova fefaent de les mancances d'una falsa normalitat.

La normalitat comença a arribar ara, tard ben segur, quan fa més de vint-i-cinc anys de la mort de Franco, però sempre oportuna. Una normalitat que comença a materialitzar-se en els mitjans de comunicació, però que els historiadors hem intentat mantenir sempre, fins i tot quan «no tocava». Per tot això el dilema entre l'oblit i el record només pot tenir una resposta de cultura democràtica, perquè no es pot construir res sòlid des de l'oblit i la ignorància. Però tampoc des d'un record convertit en nostàlgia de fotos groguenques que fan a tots els personatges igual de vells. Cert que tots són vells, però formen part d'un passat incòmode, en què els conflictes socials, que no han desaparegut, s'expressaven amb formes brutals. Per això, sense passar per alt aquestes formes, certament importants, hem d'estudiar i analitzar les claus dels conflictes.

Mentre la cultura democràtica que emergia en el procés de la transició tenia dificultats per encaixar l'anàlisi d'aquest passat recent, també és cert que els historiadors vàrem reproduir en massa ocasions les preocupacions i les interpretacions d'aquest passat que havien elaborat els protagonistes dels fets. Dit d'una altra manera, que força historiadors van estar més a prop de la justificació dels fets que de la seva anàlisi, de manera que en moltes ocasions es reproduïen discussions encetades cinquanta o seixanta anys abans, com el vell dilema entre la guerra o la revolució que enfrontava anarquistes i comunistes el mateix 1936.

Totes aquestes dèries del prologuista formen part de l'obra que el lector té a les mans. Precisament perquè el llibre de Miquel Ruiz se situa entre aquelles obres que han anat superant les dues dificultats a què he anat fent referència. Ni es planteja justificar ningú ni reproduir els esquemes explicatius dels protagonistes. Al contrari, ens trobem amb una obra que participa de l'interès per analitzar aquest passat immediat de forma desacomplexada, sense respondre a maniqueïsmes, sinó des de la voluntat d'entendre les claus que expliquen uns decennis centrals de la història de Catalunya i d'Espanya.

Per això Miquel Ruiz ha fet una aposta especialment valenta i compromesa, la de l'historiador que sap que entra en un camp minat; que digui el que digui serà considerat parcial per uns i altres, perquè hi ha massa gent amb la lliçó apresada, encara que sigui errònia. És aleshores quan cal més calma i reflexió, i sobretot un esforç per aconseguir documentar al màxim els fets, tant aquells que ja es consideraven prou coneguts, com aquells altres que és més difícil resseguir. I Ruiz ha fet precisament això, amb una notable riquesa documental, que el porta a cercar documents sobre Sant Joan Despí a tot arreu, des de les fonts més pròximes de la mateixa localitat fins als arxius de Madrid, Alcalá de Henares o al famós i poc consultat arxiu de Salamanca. A tots aquests llocs el nostre investigador hi busca els rastres d'un passat que sembla haver desaparegut, d'un petit poble que

s'ha convertit en una ciutat prototípica del cinturó industrial, amb tots els canvis que això suposa. Unes ciutats que necessiten forçosament la reconstrucció de la seva identitat local, que òbviament no pot ser la que Ruiz ens relata, però que ha d'utilitzar aquesta memòria per no caure en la despersonalització absoluta. Perquè el treball que teniu a les mans és un retrat amplíssim d'aquell passat convuls, en un esforç panoràmic realment important. Podem resseguir l'estructura econòmica i la demografia d'aquell poble de poc més de dos mil habitants que vivia encara de l'agricultura, tot i la proximitat amb la moderna Barcelona i les indústries dels municipis veïns. Un poble que copsem ben viu gràcies al seu associacionisme i a les inquietuds que s'hi mostren, tant culturals, com socials i polítiques. A l'Ateneu i el Foment, als fejecistes i a d'altres grups. Una inquietud que s'ha d'entendre en el context de la progressiva tensió que viu la Catalunya republicana, i que esdevé radical amb l'aixecament militar que porta a la guerra civil. Un conflicte bèl·lic que comporta també un procés revolucionari, amb col·lectivitzaions i municipalitzacions, amb una repressió que sempre s'atribueix a «gent de fora», com passa en tants altres llocs, i que dona pas a la lluita per la supervivència i l'impacte cada cop més directe de la guerra. Ruiz ens relata aquestes qüestions amb força detall i l'autoritat que li confereix l'ús d'una abundant documentació, característica que continua en la segona part del llibre, dedicada a les dues primeres dècades del franquisme. És aquesta una etapa en què cal remarcar la composició de la nova classe política local, el paper de la Falange com a partit únic, al mateix temps que les formes d'articulació sociocultural que aconsegueixen sobreviure en el context de la dictadura. És el tancament d'un cicle de la història de Sant Joan Despí, just abans que les dècades de 1960 i 1970 canviïn de manera ben notable la morfologia urbana de la població i la seva composició social mercès a la gran onada immigratòria d'aquella etapa.

Per últim, i a banda dels mèrits dels seus continguts específics, el llibre que teniu a les mans és un clar exponent